

تدوین اهداف، مبانی، اصول و

روش‌های "دینی" تربیت

بدنی

از منابع اسلامی

تألیف: مجتبیٰ عبد اللهی

انتشارات فارسیران

۱۳۹۶

سرشناسه	: عبد‌اللهی، مجتبی، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: تدوین اهداف، مبانی، اصول و روش‌های دینی تربیت بدنی از منابع اسلامی / تألیف مجتبی عبد‌اللهی.
مشخصات نشر	: تهران : فارسیران، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۱۳-۴۴-۱
وضعیت فهرست	: فیبا
موضوع	: تربیت‌بدنی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Physical education and training -- Religious aspects -- Islam
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ع ۵/۲۵۲/۴ BP
رده بندی دیویی	: ۶۳۷/۲۹۱۱
شماره کتابشناسی	: ۴۵۷۹۱۶

عنوان: تدوین اهداف، مبانی، اصول و روش‌های "دینی" تربیت بدنی از منابع اسلامی

تألیف: مجتبی عبد‌اللهی

صفحه‌آرایی: ناهید آقامیرزایی

طراحی جلد: زهرا جمشیدی سرشت

ناشر: فارسیران

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

محل پخش: میدان انقلاب، ابتدای کارگر جنوبی، کوچه رشتچی، ساختمان شماره ۱۰

مرکز آموزش علمی - کاربردی فرهنگ و هنر واحد ۱۱ تهران

سپاس بیکران پروردگار را که به انسان قدرت اندیشیدن بخشید تا به یاری این موهبت راه ترقی و تعالی را بییماید و امید به این که عنایت الهی شامل حال ما باشد تا با بضاعت اندک علمی خود در خدمت جوانان و آینده سازان کشور عزیزمان باشیم.

گسترده‌گی علوم و توسعه روزافزون آن، شرایطی را به وجود آورده است که هر روز شاهد تحولات اساسی چشمگیری در سطح جهان هستیم، این گسترش و توسعه نیاز به منابع مختلف از جمله کتاب را به عنوان قدیمی‌ترین و آسان‌ترین راه دستیابی به اطلاعات و اطلاع‌رسانی، بیش از پیش روشن می‌کند.

در همین راستا انتشارات فارسیران با همکاری جمعی از اساتید و پژوهشگران، مؤلفان و مترجمان مجرب در دسترس است تا با تلاش‌های دائمی خود منابعی معتبر و با کیفیت را در اختیار متقاضیان و علاقه‌ندان قرار دهد.

امید است که این مجموعه نقشی هرچند کوچک در جهت ترویج فرهنگ و علم ایفا نماید. در خاتمه از اساتید، خوانندگان و دانشجویان عزیز خواهشمند است با ارائه پیشنهادهای و انتقادهای خود در انجام بهتر امور، چه در صورتی که آثاری از یاری‌مان باشند.

حسن مرادی

مدیر مسئول انتشارات فارسیران

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱۱	مقدمه
۱۷	فصل اول: انسان‌شناسی
۱۸	مقدمه
۱۸	۱-۱- دیدگاه‌های انسان‌شناسی
۲۰	۲- ویژگی‌های خلقت جسمانی انسان
۲۲	۱-۱-۱- خلقت مزاجی انسان
۲۹	۱-۳- ویژگی‌های خلقت نفسانی انسان
۴۶	۱-۴- انسان، بد خوب
۴۸	۱-۵- محدودیت‌های انسان
۴۹	۱-۶- انسان کامل
۵۱	نتیجه‌گیری و خلاصه فصل اول
۵۴	پرسش‌های آموزشی فصل اول
۵۵	فصل دوم: اهداف تربیت بدنی در تربیت اسلامی
۵۶	مقدمه
۵۶	۲-۱- ضرورت تبیین اهداف
۵۷	۲-۲- مفاهیم نظری در اهداف تعلیم و تربیت اسلامی
۵۸	۲-۳- انواع اهداف تربیتی در تربیت اسلامی
۶۱	۲-۴- اهداف تربیت بدنی در تربیت اسلامی
۷۵	نتیجه‌گیری و خلاصه فصل دوم
۷۷	پرسش‌های آموزشی فصل دوم
۷۹	فصل سوم: مبانی، اصول و روش‌های "دینی" تربیت بدنی
۸۰	مقدمه
۸۰	۳-۱- قسمت اول- مفاهیم نظری در مبانی و اصول
۸۶	۳-۲- قسمت دوم- تدوین مبانی، اصول و روش‌های دینی در تربیت بدنی
۸۶	۳-۲-۱- مبنای اول: دو بعدی بودن انسان
۱۰۲	۳-۲-۲- مبنای دوم: اصالت نفس

۱۰۷.....	۳-۲-۳- مبنای سوم: توانایی‌های بدن همچون سپرده‌هایی الهی در نزد انسان
۱۱۳.....	۳-۲-۴- مبنای چهارم: خدا مبدأ و منشأ همه قدرت‌ها
۱۱۶.....	۳-۲-۵- مبنای پنجم: کرامت و بزرگواری
۱۱۹.....	۳-۲-۶- مبنای ششم: مراحل تحولی در ضعف و قوت بدنی
۱۲۳.....	۳-۲-۷- مبنای هفتم: تأثیرگذاری شرایط
۱۲۷.....	۳-۲-۸- مبنای هشتم: خلقت مزاجی انسان
۱۲۹.....	نتیجه‌گیری و خلاصه فصل سوم
۱۳۲.....	پرسش‌های آموزشی فصل سوم
۱۳۵.....	فصل چهارم: بررسی و نقد کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و مقالات در اهداف، اصول و مبانی
۱۳۶.....	مقدمه
۱۳۶.....	۴-۱- کتاب‌های فارسی و لاتین
۱۴۰.....	۴-۲- پایان‌نامه‌ها: فارسی
۱۴۶.....	۴-۳- مقالات لاتین
۱۴۹.....	بررسی و نتیجه‌گیری
۱۵۹.....	فصل پنجم: ارتباط بین دین اسلام و علم تربیت بدنی
۱۶۰.....	مقدمه
۱۶۰.....	۵-۱- ارتباط بین دین اسلام و علم تربیت بدنی
۱۶۲.....	۵-۲- معنای علم
۱۶۷.....	۵-۳- معنای دین
۱۶۹.....	۵-۴- علم دینی
۱۷۷.....	۵-۵- دین علمی
۱۷۷.....	۵-۶- التقاط علم و دین
۱۷۸.....	۵-۷- تاریخچه علم دینی
۱۸۰.....	نتیجه‌گیری و خلاصه فصل پنجم
۱۸۱.....	پرسش‌های آموزشی فصل پنجم
۱۸۳.....	پیوست ۱: منابع احادیث
۱۸۹.....	پیوست ۲: نمایه
۱۹۳.....	فهرست منابع

مقدمه

کتاب حاضر که در پیش رو دارید، اهداف و مبانی دینی تربیت بدنی (با تکیه بر دین اسلام) را بررسی و بیان می‌کند. این کار حاصل چند سال تحقیق است، سعی شده است از آخرین یافته‌های فارسی و لاتین برای کامل کردن این کتاب استفاده شود. با توجه به اینکه منابع لاتین از دیدگاه اسلامی این موضوع را بررسی نکرده و در منابع فارسی نیز کمبودهایی وجود داشت.

بحث ضرورت انجام این کار در کل، به رابطه بین علوم دانشگاهی و دین اسلام و در جزء به رابطه بین علم تربیت بدنی و اسلام برمی‌گردد. علم دینی پدیده جدیدی در علم نیست و علوم انسانی در تمام فرضیه‌های خود به طور مستقیم و یا غیرمستقیم از منبعی غیر علمی (چون دین) الهاماتی گرفته‌اند. ادیان الهی اگر چه ناظر به تمام حقایق هستی نیستند، ولی به طور کلی هر آن شیء را مسکوت نگذاشته و به طور گزینشی به مواردی پرداخته‌اند. علم دینی معنایی مؤلفه دارد که نه با هویت علم ناسازگار است و نه با هویت دین. در این معنا، دین همچون معرفتی مقدس در علم منبع الهامی برای مفاهیم، فرضیه‌ها، مدل‌ها و سبک تبیین خواهد بود (باقری، ۱۳۷۶، ص ۱۷). از طرفی تحقیقات علمی و اجتماعی در صورتی موفق، کار آمد و مفید به حال اجتماع خواهند بود که نظامدار و متناسب با فرهنگ حاکم باشد. در جامعه اسلامی ما هم تحقیقات علمی چنانچه متناسب با ناظر به فرهنگ اسلامی حاکم باشد موفق خواهد بود.

عباراتی نظیر روانشناسی اسلامی، جامعه‌شناسی اسلامی، اقتصاد اسلامی و تربیت اسلامی، حاکی از وجود رابطه بین این علوم و اسلام است که محتاج در گذشته به آن پرداخته‌اند. کشف رابطه و نسبت بین تربیت بدنی به عنوان یک علم و دین اسلام یک ضرورت اجتماعی است. باید ببینیم دیدگاه‌های اسلام در مورد تربیت بدنی چیست، اسلام چه نگرشی به تربیت بدنی دارد. ما به عنوان یک رشته دانشگاهی با این سؤال مواجهیم که ناظر کلان تربیت بدنی چه نسبتی با اسلام دارد و همچنین مرزهای تربیت بدنی در اسلام چیست؟ کشف این رابطه یک ضرورت نظری است. در بعد عملی نیز ببینیم در موقعیت کنونی تا چه حدی به نظرات اسلام عمل می‌شود، ارزیابی آنچه عمل می‌شود با آنچه باید بشود، بهبود دادن عمل در جهت نزدیکی بیشتر با نظرات اسلام و دخالت دادن این دیدگاه‌ها در برنامه‌ریزی‌های تربیت بدنی.

اصول و مبانی از نظر ماهیت، یک بحث فلسفی است یعنی می‌توان به کمک فلسفه علم، مبانی فلسفی را به دست آورد. در این کتاب سعی شده است به اسلام نه از جهت یک مکتب فلسفی، بلکه به عنوان مجموعه‌ای از دستورات و قوانین دینی نگریسته شود. اگر به اسلام به عنوان یک مکتب فلسفی نگریسته شود می‌توان اصول و مبانی فلسفی تربیت بدنی را از آن

استخراج کرد. همچنین برخی از اصول و مبانی این علم را می‌توان از علوم دیگر چون فیزیولوژی ورزشی و بیومکانیک ورزشی استخراج کرد (مانند مبانی بیومکانیکی و فیزیولوژیکی تربیت بدنی). تربیت بدنی یک علم کاربردی است که سعی دارد با استفاده از علوم مختلف چون روانشناسی و فیزیولوژی تغییرات مورد نظر و مناسب را ایجاد کند، بنابراین علم تربیت بدنی، همان طور که بعضی از مبانی خود را از علوم فوق اخذ می‌کند می‌تواند مبانی دینی خود را از منابع اسلامی به دست آورد. در اینجا سعی شده است دین مبنا قرار گیرد. این مبانی دینی، صبغه اسلامی به علم تربیت بدنی می‌دهند. منظور از این تألیف، تدوین مبانی دینی علم تربیت بدنی می‌باشد که ما را از مبانی دیگر بی‌نیاز نمی‌کند و یافته‌های موجود اصول و مبانی دینی تربیت بدنی را بیان می‌کند. البته اگر نظریه‌های علمی به دست آمده از منابع اسلامی (قرآن و حدیث) به روش علمی (تجربی)، اثبات شد، آنگاه علم دینی تربیت بدنی (تربیت بدنی اسلامی) محقق می‌شود.

بنابراین در علم تربیت بدنی سه نوع مبانی می‌توان در نظر گرفت و قائل شد که در رأس آن‌ها مبانی دینی است که به علم صبغه دینی می‌دهد و پیش فرض‌های دینی را در ساخت نظریه‌های علمی تربیت بدنی دخیل می‌کند. دوم، مبانی فلسفی علم تربیت بدنی است که از فلسفه اسلام به دست می‌آید و باید در کتابی جداگانه به آن پرداخته شود. سوم، مبانی علمی تربیت بدنی است که چون علم (کاربردی) تربیت بدنی از علوم دیگری استفاده کرده است می‌توان از آن‌ها به عنوان مبانی (علمی) فیزیولوژیکی و بیومکانیکی و ... یاد کرد.

تعلیم و تربیت یکی از شاخه‌های مهم علوم انسان است که با اصول و مبانی و اهداف خاص خود، به مهم‌ترین مسئله یعنی تربیت انسان در جهت رشد و کمال او پرداخته است. تربیت بدنی بخشی از تعلیم و تربیت محسوب می‌شود و می‌خواهد با تأکید بر بدن و فعالیت‌های جسمی در تربیت انسان دخالت کند. لوازم این امر، در معانی به نام علم تربیت بدنی و ورزش گردآوری شده است. داشتن جسمی سالم، نیرومند و با نشاط برای انجام تمام اعمال فردی و اجتماعی انسان ضروری است. در دنیای ماشینی امروز، به دلیل کمبود تحرک مورد نیاز انسان‌ها و لزوم حفظ سلامتی، قدرت و نشاط آنان، تربیت بدنی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار گشته است. برای اینکه علم تربیت بدنی بتواند در خدمت انسان قرار بگیرد باید دارای اهداف، مبانی، اصول و روش‌های محکم، مطمئن و معتبری باشد، چرا که اصول و مبانی یکی از ارکان مهم هر علم و شاید مهم‌ترین رکن آن باشد. توجه به اهداف، مبانی، اصول و روش‌های تربیت اسلامی، در اینجا راهگشای ما بود. چون در تربیت اسلامی برای دستیابی به مبانی، ویژگی‌های عمومی انسان مبنا قرار می‌گیرد، در تربیت بدنی هم می‌توان این ویژگی‌ها را مبنا

قرار داد. اصول از مبانی و روش‌ها نیز از اصول اخذ شدند.

مؤلف اهداف، مبانی، اصول و روش‌های دینی تربیت بدنی (در اسلام) را به کمک اهداف، مبانی، اصول و روش‌های تربیت اسلامی تدوین نمود. این کار با استفاده از کتب تربیت اسلامی و مراجعاتی به منابع اسلامی یعنی قرآن و احادیث انجام شد. منظور از اسلام در این کتاب مجموعه‌ای از قوانین و دستورات دینی است و نه یک مکتب فلسفی.

این کتاب در پنج فصل تنظیم شد. اولین چیزی که باید به آن بپردازیم موضوع رابطه بین دین و علم است. یعنی آیا بین دین اسلام و علم تربیت بدنی رابطه‌ای وجود دارد و آیا اسلام درباره تربیت بدنی توصیه و نظراتی ارائه کرده است.

بنابراین اولین فصل این کتاب باید مربوط به بیان "رابطه بین دین و علم، تحت عنوان علم دینی" باشد، اما به جهت حفظ ساختار کتاب درسی در اصول و مبانی تربیت بدنی، قسمت مربوط به "علم دینی" به فصل پنجم منتقل شد تا علاقه‌مندان در صورت لزوم به آن مراجعه نمایند.

چون انسان موضوع اصلی در اسلام و تربیت اسلامی است و اصولاً همه ادیان الهی و قوانین آن برای سعادت انسان و هدایت او نازل شده است تربیت انسان و ایجاد هرگونه تغییر و تحولی در او بدون داشتن شناخت و روش صحیحی از وی امکان‌پذیر نیست. از این رو در هر نظام تربیتی توصیف انسان به منزله سنگ بنای آن است (باقری، ۱۳۷۶، ص ۱۱). بنا بر این نیاز است که شناخت مختصری از انسان داشته باشیم. لذا در فصل اول به موضوع انسان‌شناسی در اسلام پرداخته شد. از آنجا که اهداف بر اصول و مبانی تأثیر گذار هستند و ممکن است برخی را جایز و برخی را قبول نکنند، در تدوین اصول و مبانی تربیت بدنی به تدوین اهداف نیاز داریم که آن را به کمک اهداف تعلیم و تربیت اسلامی به دست آوریم. لذا فصل دوم اختصاص به موضوع اهداف تربیت بدنی در تربیت اسلامی دارد.

مبانی، اصول و روش‌های تربیت بدنی به کمک مبانی، اصول و روش‌های تربیت اسلامی در فصل سوم بررسی و بیان شد. ویژگی‌های عمومی انسان که در آیات و روایات آمده است مبنا قرار می‌گیرد، اصول از مبانی و روش‌ها نیز از اصول به دست می‌آید که توضیح مفصل و دلایل علمی آن نیز در همان فصل ارائه می‌شود.

در فصل چهارم هم تعدادی از کتاب‌ها، مقالات و پایان نامه‌ها در باره اصول و مبانی تربیت بدنی بررسی و تحلیل می‌شوند.

چون این کتاب حاصل کار پژوهشی است لذا لازم دانستم جهت اطلاع محققین اشاره‌ای به روش پژوهش در این کتاب داشته باشم.

در این پژوهش از روش تحلیل محتوا^۱ استفاده شد تا بتوانیم سخن‌ها و پیام‌های در ارتباط با موضوع را تفسیر و تحلیل کنیم و نظر به ارتباط تعلیم و تربیت با تربیت بدنی احتیاج است به سراغ کتب تربیت اسلامی رفته و آنها را بررسی کنیم. همچنین مراجعاتی به قرآن و حدیث داشته باشیم تا بتوانیم اهداف، مبانی، اصول و روش‌های تربیت بدنی را از منابع فوق استخراج کنیم.

۱- تجزیه و تحلیل محتوا، یکی از روش‌های جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات در علوم اجتماعی و انسانی است که اخیراً مورد توجه زیادی قرار گرفته است. تاریخ تحلیل محتوا، به عنوان فنی پژوهشی از ابتدای قرن بیستم آغاز می‌شود گرچه بررسی‌های پراکنده‌ای در حدود دهه ۱۷۴۰ صورت گرفته بود (هولستی، ۱۳۷۳، ص ۲۶). در تحلیل محتوا پژوهشگر جای آنکه نگرش‌ها، باورها و دیدگاه‌های افراد را از طریق پرسشنامه مورد سنجش قرار دهد. پیام‌هایی را که آنان تولید کرده‌اند مورد بررسی قرار می‌دهد (بدیمی، نعیم، ۱۳۷۵، ص ۲۶). تحلیل محتوا باید دارای شروط عینیت، انتظام و عمومیت باشد و منحصر به روش تحلیل محتوا نیست بلکه برای دیگر پژوهش‌های علمی نیز ضروری است. به طور کلی روش تحلیل محتوا به کارگیری روش‌های علمی برای بررسی محتوای مدارک اسنادی است (هولستی، ۱۳۷۳، ص ۱۱). منظور از اسناد در اینجا مفهوم وسیع آن اعم از داستان، روزنامه، شعر، یادداشت، نوشته‌های سیاسی و ... است. نمونه‌ها در این روش همان اسناد هستند.

شرط عینیت: این شرط تصریح می‌کند که هر مرحله از فرآیند پژوهش باید براساس قواعد، احکام و ورش‌های مشخص انجام گیرد. به طوری که محقق بتواند با استفاده از روش‌های یکسان و اطلاعات مشابه به نتایج مشابهی برسد.

شرط انتظام: این شرط هنگامی محقق بود که دایره تحول و طرد محتوا یا مطالب بر طبق قواعد کاربردی ثابتی مشخص گردد. بدین ترتیب تحلیل‌هایی که به دنبال جمع‌آوری مؤیدهایی برای فرضیه‌های پژوهشگر است طرد می‌شود.

شرط عمومیت: شرط حاضر زمانی معنا می‌یابد که یافته‌ها با تمام ارتباط نظری داشته باشند یعنی اطلاعات توصیفی صرف درباره محتوا، بدون ارتباط با دیگر ویژگی‌های اسناد، توصیفات فرستنده و گیرنده پیام ارزش زیادی ندارد.

هولستی در کتاب خود سه کاربرد عمده برای این روش ذکر می‌کند (هرستی، ۱۳۹۱، ص ۴۸).

۱- روش تحلیل محتوا غالباً برای توصیف ویژگی‌های پیام به کار می‌رود، بدون آنکه به نیت (فرآیند رمزگذاری) فرستنده یا اثر پیام بر کسانی که خطاب به آنها است (فرآیند رمزبایی).

۲- دومین کاربرد عمده برای بررسی‌های تحلیل محتوایی، مطالعه است که به منظور دستیابی به نتایجی درباره علل شکل‌گیری یا پیشینه‌های پیام و به طور خاصی در مورد نویسنده انجام می‌شود.

۳- سومین کاربرد عمده برای بررسی‌های تحلیل محتوایی براساس نتیجه‌گیری‌هایی درباره آثار پیام (فرآیند رمزبایی) برگرفته آن صورت می‌گیرد. احتمالاً بهترین پژوهش در فرآیند رمزبایی، سنجش میزان توانایی خواندن متن است.

در تعریف کامل‌تری روش تحلیل محتوا را چنین بیان کرده‌اند: روش تحلیل محتوا، فنی برای یافتن نتایج (پژوهش) از طریق تعیین عینی و منظم ویژگی‌های مشخص پیام‌هاست (هولستی، ۱۳۷۳، ص ۲۸). این تعریف علاوه بر اینکه سه معیار قبلی یعنی عینیت، انتظام و عمومیت را در بردارد تحلیل محتوا را محدود به روش‌های کتبی نمی‌داند و همچنین استنتاج درباره معانی پنهان پیام‌ها را مجاز می‌داند و آن را محدود به توصیف ویژگی‌های آشکار پیام‌ها نمی‌کند. در این کتاب از روش کیفی تحلیل محتوا استفاده شده و همچنین به معانی پنهان پیام‌ها نیز توجه شده است.

در خاتمه، بر خود لازم می‌دانم از استاد محترم، جناب آقای دکتر خسرو باقری (استاد دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران) که به عنوان استاد راهنمای پایان نامه در سال ۱۳۷۹ مرا راهنمایی فرمودند، کمال تشکر و قدردانی را بنمایم، چرا که این کتاب حاصل آن پایان نامه و زحمات ایشان است.

خداوند متعال روح مرحوم دکتر احمد فرخی، استاد مشاور اینجانب در پایان نامه را شاد فرماید که حق استادی بر گردن اینجانب داشتند. ان شاء الله که روح ایشان از فواید معنوی این کتاب بهره‌مند شوند.

لازم است از زحمات فراوان و خالصانه حجت الاسلام و المسلمین، جناب آقای سید مسعود موسوی شستری که از راهنمایی‌های ایشان در خصوص اصلاح معانی و ترجمه آیات و روایات، نیز کارشناسی موضوعات دینی این کتاب، استفاده فراوان نمودم، تشکر بنمایم. همچنین از زحمات حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای روح الله کریمی که در تهیه منابع آیات و احادیث، همکاری نمودند تشکر می‌نمایم.

مجتبی عبدللهی

اسفند ماه ۱۳۹۵ خورشیدی